

KOSZTY STAŁE W PRZEDSIĘBIORSTWACH ROLNICZYCH W LATACH 1999-2003

Joanna Bereźnicka, Justyna Franc-Dąbrowska

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
Katedra Ekonomiki i Organizacji Gospodarstw Rolniczych
Kierownik katedry: prof. dr hab. Wojciech Zięta

Słowa kluczowe: koszty stałe, przedsiębiorstwa rolnicze
Key words: current costs, agricultural enterprise

Synopsis: W artykule zaprezentowano wartość i strukturę kosztów w grupie przedsiębiorstw rolniczych o różnych formach prawnych i własnościowych w latach 1999-2003. Źródłem poprawy wyników finansowych powinny być ograniczenia kosztów w większym stopniu, niż zwiększanie przychodów. Stwierdzono, że nie udało się ograniczać kosztów w badanym okresie, a jedynie osoby fizyczne dzierżawiące przedsiębiorstwa zmniejszyły ich poziom.

WPROWADZENIE

Konkurencja na rynku rolnym wymaga od kierownictwa przedsiębiorstw rolniczych wzmocnionych wysiłków w zwiększaniu efektów. Powszechnie uznaje się za konieczne poszukiwanie źródeł wyższych zysków w zwiększonych przychodach. Nie zawsze jednak jest to możliwe, a więc należy poszukiwać ich w ograniczaniu kosztów.

Decyzje dotyczące kosztów mają znaczenie dla uzyskiwanych wyników produkcyjnych i finansowych. Redukcja zatrudnienia pozwala na ograniczenie kosztów wynagrodzeń i świadczeń, może jednak doprowadzić do zmniejszenia skali produkcji. Podobnie sytuacja przedstawia się w zakresie decyzji dotyczących inwestycji. Zainwestowanie środków może zwiększyć potencjał produkcyjny, powodując wzrost amortyzacji do zbyt wysokiego poziomu. Koszty wynikające z dzierżawy mogą być ograniczane głównie przez zmniejszenie użytkowanej powierzchni, co w efekcie może ograniczyć możliwości produkcyjne, a podatki muszą być płacone terminowo, gdyż decydują o istnieniu, bądź nie przedsiębiorstwa.

W artykule przedstawiono analizę kosztów i tendencje ich zmian w grupie przedsiębiorstw uczestniczących w „Rankingu 300” w latach 1999-2003. Postawiono hipotezę, że redukcja kosztów może być czynnikiem decydującym o sukcesie ekonomicznym (jeżeli nie jedynym).

Celem opracowania była analiza i prezentacja zarządzania kosztami w przedsiębiorstwach rolniczych zróżnicowanych pod względem organizacyjnym oraz prawnym.

CHARAKTERYSTYKA BADANEJ GRUPY PRZEDSIĘBIORSTW

Do „Rankingu 300” przystępowało w każdym z analizowanych lat coraz mniej przedsiębiorstw (tab. 1). W badanym okresie liczba jednostek zmniejszyła się o 37%. W przypadku gospodarstw w administrowaniu odnotowano największy spadek liczby obiektów (o 96%), natomiast najmniejszy (o około 16%) w przedsiębiorstwach dzierżawionych przez spółki pracowników. Jedynie w przedsiębiorstwach osób fizycznych nie wystąpiła tendencja spadkowa. Zmniejszanie się w kolejnych latach liczebności próby, nie korespondowało ze zmianami w powierzchni użytków rolnych (UR). Następowoło bowiem zwiększanie obszaru, na którym prowadzono działalność (o 14% do 2002 r.), a niewielki spadek w stosunku do 2002 r. odnotowano w ostatnim roku objętym analizą (o 5%). Uwzględniając podział na poszczególne grupy w większości przypadków została potwierdzona prawidłowość ustalona dla całej zbiorowości. Nie potwierdziła się ona jedynie w przypadku jednostek w administrowaniu, bowiem od 2002 r. nastąpiło zmniejszenie powierzchni o ok. 70%, aby zwiększyć się w 2003 r. ponad dwukrotnie.

Zatrudnienie w przedsiębiorstwach biorących udział w „Rankingu” w przeliczeniu na 100 ha UR ulegało zmniejszeniu (o 21%). Poza gospodarstwami w administrowaniu i przedsiębiorstwami dzierżawionymi przez osoby fizyczne, wskaźniki zatrudnienia oscylowały

Tabela 1. Charakterystyka badanej zbiorowości

Wyszczególnienie	Dane za lata				
	1999	2000	2001	2002	2003
Liczebność próby [liczba przedsiębiorstw.]	297	253	205	203	188
A	49	21	9	5	2
DOF	24	22	27	30	24
DP	68	58	36	48	54
DSP	77	79	76	69	65
JSA	79	73	57	51	43
Powierzchnia użytków rolnych [ha]	1073	1086	1142	1226	1174
A	907	564	279	301	698
DOF	454	459	520	613	444
DP	936	790	888	905	1246
DSP	870	895	913	1266	886
JSA	1674	1867	2037	2074	1947
Zatrudnienie na 100 ha UR [os./100 ha UR]	5,67	5,26	4,81	4,43	4,49
A	6,84	10,18	22,81	13,91	10,60
DOF	2,85	2,39	2,08	2,08	2,12
DP	2,77	2,77	2,65	3,90	3,30
DSP	3,73	3,51	3,98	2,99	4,19
JSA	7,91	6,79	5,85	5,83	5,86

A – administrowanie,

DOF – przedsiębiorstwa dzierżawione przez osoby fizyczne,

DP – przedsiębiorstwa dzierżaw pozostałych,

DSP – przedsiębiorstwa dzierżawione przez spółki pracowników,

JSA – jednoosobowe spółki agencji.

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych "Rankingu 300".

wokół średniej. W przypadku tych pierwszych liczba osób zatrudnionych w przeliczeniu na 100 ha UR była w 2000, 2001 i 2003 r. ponad 2-krotnie wyższa, natomiast w 2002 r. ponad 5-krotnie. Analizując dzierżawy osób fizycznych wskaźnik zatrudnienia w przeliczeniu na jednostkę powierzchni w całym okresie był ponad 2-krotnie niższy w stosunku do średniej.

PODEJMOWANIE DECYZJI W ZAKRESIE KOSZTÓW

W tabeli 2 zaprezentowano koszty ogółem oraz udział wybranych ich grup. Można stwierdzić, że poziom kosztów ogółem zmieniał się. W niemal całym badanym okresie (oprócz 2001 r.) jednoosobowe spółki agencji ponosiły zdecydowanie wyższe koszty w porównaniu z wszystkimi grupami przedsiębiorstw. Najmniejszym ich poziomem cechowały się przedsiębiorstwa dzierżawione przez osoby fizyczne. Zauważono systematyczne powiększanie się kosztów średnio w badanej zbiorowości o 1/3. Analizując koszty ogółem w przeliczeniu na 100 ha UR zauważono, że średni ich poziom wzrósł w ciągu pięciolecia o 26,9%. Jediną grupą przedsiębiorstw, w której nastąpiła redukcja kosztów (mimo upływu czasu i zmiany wartości pieniądza spowodowanej inflacją) były dzierżawy osób fizycznych (o 8%). W pozostałych przedsiębiorstwach nastąpił ich wzrost, najbardziej znaczący wśród administratorów – 87%. Oznacza to, że nie było łatwo ograniczyć koszty, a ich wzrost utrudniał wypracowywanie wyższych zysków w kolejnych latach.

Najbardziej znaczącą grupę w strukturze kosztów stanowiły wynagrodzenia, których udział wahał się w granicach 18-22% (a łącznie z narzutami 23-27%). Jediną grupą przedsiębiorstw, która ograniczyła znaczenie wynagrodzeń w strukturze kosztów były jednoosobowe spółki agencji (o 3,74 pp.). W pozostałych grupach udział wynagrodzeń kształtował się na stabilnym poziomie, a grupą, w której znaczenie wynagrodzeń wzrosło były przedsiębiorstwa dzierżaw pozostałych. Najmniejszy udział wynagrodzenia stanowiły wśród dzierżawców. Kierownictwo gospodarstw w administrowaniu ponosiło koszty pracy na poziomie około 25% kosztów ogółem, a w jednoosobowych spółkach agencji ok. 23%. Znacząco więc owe grupy odbiegały od struktury kosztów dzierżawców, mniej gospodarnie zarządzając kosztami. Dysproporcja ta pogłębiła się, gdy wzięto pod uwagę świadczenia na rzecz pracowników, najmniej znaczące wśród dzierżawców, najwięcej wśród administratorów (średnio 5,8%) i jednoosobowych spółek agencji (5,5%). Tak wysokie koszty wynagrodzeń i świadczeń były skutkiem m.in. wysokiego stanu zatrudnienia w jednoosobowych spółkach agencji i wśród gospodarstw administrowanych.

Wysoki udział w kosztach stanowiła amortyzacja która wzrosła o 20%. W przypadku przedsiębiorstw dzierżaw pozostałych udział jej był w 2001 r. niemal 10-krotnie niższy niż średnia dla zbiorowości. Rosnący udział amortyzacji w kosztach jest z jednej strony zjawiskiem korzystnym, świadczy bowiem o tym, że jednostki inwestują w środki trwałe, czyli odnawiają majątek trwałe. Z drugiej strony natomiast pojawia się pytanie, czy warto zamrażać środki pieniężne w składniki majątkowe? Odpowiedź twierdząca na tak postawione pytanie zależy od wartości osiągniętych dodatkowo z tych inwestycji przychodów. Warto w tym miejscu zauważyć, że nowy majątek trwałe powinien być bardziej wydajny i obniżyć pozostałe koszty w procesie generowania przychodów.

Kolejną analizowaną pozycją kosztów były podatki. Charakterystycznym dla całej badanej zbiorowości był malejący udział tych świadczeń z poziomu 4,7% w 1999 r. do 2,9% w 2003 r. (ich zmniejszenie o 40%). Szczególną uwagę zwracał znaczący i rosnący udział podatków

Tabela 2. Wartość i struktura¹ kosztów²

Wyszczególnienie	Dane za lata				
	1999	2000	2001	2002	2003
Koszty ogółem [tys. zł]	4550	5130	5700	6197	6357
A	4443	4807	3348	3345	6668
DOF	1457	1288	2604	1870	1308
DP	3296	3337	4583	6668	6542
DSP	2708	3513	6707	3486	4348
JSA	8441	10209	6894	11758	11969
Koszty ogółem na 100 ha UR [tys. zł/100 ha UR]	427,0	489,9	416,5	505,4	541,7
A	510,7	852,6	933,1	1112,8	955,3
DOF	320,7	280,5	444,8	92,3	294,3
DP	350,5	422,3	401,4	1740,5	525,2
DSP	311,4	392,7	599,1	425,1	490,7
JSA	504,3	547,0	296,9	566,8	614,7
Amortyzacja [%]	5,09	4,84	5,23	5,77	6,11
A	6,43	4,98	5,73	5,88	6,43
DOF	4,22	6,54	4,36	6,53	6,69
DP	4,39	4,24	0,56	5,22	5,54
DSP	4,06	3,94	5,01	4,83	4,61
JSA	5,25	5,24	5,63	6,40	7,28
Podatki [%]	4,73	4,17	3,69	3,09	2,86
A	6,20	6,68	3,64	19,07	21,02
DOF	2,53	3,43	2,84	3,68	2,84
DP	4,15	3,59	0,59	2,11	2,17
DSP	3,99	3,88	3,54	3,37	3,31
JSA	4,80	4,13	3,20	3,00	2,62
Wynagrodzenia [%]	21,95	20,02	19,68	18,87	18,30
A	25,75	22,83	22,12	27,18	26,01
DOF	10,16	11,82	14,77	10,53	10,69
DP	12,92	11,23	2,00	11,97	14,04
DSP	17,30	15,91	20,35	18,41	17,23
JSA	25,80	23,76	19,47	23,30	22,06
Świadczenia na rzecz pracowników [%]	5,16	4,88	4,80	4,64	4,56
A	6,07	5,60	5,04	6,31	6,07
DOF	2,26	2,96	3,52	2,57	3,30
DP	3,01	2,93	0,48	3,06	3,61
DSP	4,41	3,80	5,02	4,75	4,28
JSA	5,98	5,78	4,74	5,57	5,41
Czynsze [%]	2,12	2,35	2,18	2,44	2,03
A	0,32	0,11	3,74	0,00	0,00
DOF	3,56	5,21	2,34	5,03	5,00
DP	4,10	3,93	0,24	2,89	2,80
DSP	4,40	4,04	2,06	3,80	3,11
JSA	1,26	1,51	2,10	1,43	0,78

A – administrowanie, DOF – przedsiębiorstwa dzierżawione przez osoby fizyczne, DP – przedsiębiorstwa dzierżaw pozostałych, DSP – przedsiębiorstwa dzierżawione przez spółki pracowników, JSA – jednoosobowe spółki agencji
Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych „Rankingu 300”.

wśród administratorów (przyrost o 339%). Podczas, gdy inni przedsiębiorcy ograniczali podatki w strukturze kosztów, administratorzy nie byli w stanie regulować tych świadczeń, w związku ze złą sytuacją płatniczą i ponoszonymi stratami. W związku z powyższym w 2002 r. udział podatków w kosztach ogółem wyniósł 19%, a w 2003 r. aż 21%. Może to potwierdzać postawioną wcześniej tezę, że podatki mają duże znaczenie z punktu widzenia istnienia przedsiębiorstwa. Po raz kolejny administrowanie okazało się mało efektywną formą gospodarowania. Dzierżawcy, którzy gospodarowali na własny rachunek i ryzyko, bardziej oszczędnie dysponowali posiadanymi środkami i ograniczali ponoszone koszty.

Kolejną grupą kosztów, która różnicowała badaną zbiorowość były czynsze, stanowiąc średnio ok. 2%. W latach 1999-2003 ich udział zmniejszył się o 5%. Tego rodzaju koszt występował głównie w przedsiębiorstwach dzierżawionych. Należy wskazać, że w przypadku osób fizycznych był on o 78% wyższy w 2003 r. w stosunku do dzierżaw pozostałych i o 60% wyższy w stosunku do dzierżaw spółek pracowników. Dysproporcje te powiększyły się jeszcze w 2003 r. Biorąc pod uwagę specyfikę przedsiębiorstw dzierżawionych, nie dziwi większy udział tych kosztów, niż w przypadku administratorów, czy kierownictwa jednoosobowych spółek agencji.

PODSUMOWANIE

Przedsiębiorcy powinni większą uwagę zwracać na poziom ponoszonych kosztów. Mimo, iż w dużej mierze zależą od przedsiębiorców, wynikają również ze zmian cen czynników produkcji, na które przedsiębiorcy mają ograniczony wpływ. Z przedstawionych badań danych wynika jednoznacznie, że nie ograniczono kosztów (wyjątek stanowiły dzierżawy osób fizycznych), a jedną z ważniejszych pozycji w kosztach zajmowały wynagrodzenia, chociaż ich udział ulegał zmniejszeniu na skutek malejącego w kolejnych latach zatrudnienia. Można zatem sądzić, że przedsiębiorcy doszukiwali się oszczędności w kosztach pracy. Jedynie kierownictwo gospodarstw w administrowaniu nie ograniczało kosztów związanych z wynagrodzeniami. Takie podejście może świadczyć o tym, że jednostki te nie były efektywnie zarządzane i ta forma gospodarowania jest rozwiązaniem przejściowym na drodze do bardziej prokosztowego spojrzenia. Dodatkowo ograniczanie zatrudnienia wśród dzierżawców nie wpływało na pogarszanie wyników finansowych, a więc wydajność pracy w tych jednostkach była wyższa.

Reasumując, nie było łatwo w badanym okresie ograniczać koszty, co było związane z inflacyjną zmianą wartości pieniądza w czasie. W większym stopniu z poczynieniem oszczędności wśród kosztów radzili sobie dzierżawcy, co pozwoliło na uzyskiwanie wyższych zysków.

LITERATURA

Ranking 300, baza danych Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej za lata 1999-2003

Joanna Bereznicka, Justyna Franc-Dąbrowska

COSTS IN AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE 1999-2003

Summary

This article is about costs values and their structure in a group of agricultural enterprises of different legal and capital structures in the years 1999-2003. It has been found out that cost cutting has bigger impact on entities financial results than increase of revenues. Although it was difficult keep costs down the entrepreneurs decreased them over on the studied period.

Adres do korespondencji:

Dr inż. Joanna Bereznicka

Dr inż. Justyna Franc-Dąbrowska

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Katedra Ekonomiki i Organizacji Gospodarstw Rolniczych

Zakład Organizacji i Zarządzania

Zakład Rachunkowości Finansów Przedsiębiorstw i Bankowości

ul. Nowoursynowska 166

02-787 Warszawa

tel. 0-22-59- 342-14

e-mail: joannaber@interia.pl

justyna_franc_dabrowska@sggw.pl